

HAASTEET JA HOUKUTUKSET - TOIMITTAJIEN NÄKEMYKSIÄ TEKOÄLYSTÄ JOURNALISMISSA

Marilla Parhiala
Kandidaatintutkielma
Journalistiikka
Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä Marilla Parhiala	
Työn nimi Haasteet ja houkutukset - Toimittajien näkemyksiä tekoälystä journalismissa	
Oppiaine Journalistiikka	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Syksy 2023	Sivumäärä
Ohjaaja Mikko Villi	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tekoäly on saapunut uutishuoneisiin vauhdilla, tarjoten ennennäkemättömän nopeutta ja tehokkuutta. Edistyksen varjopuolena on kuitenkin eettinen dilemma, joka asettaa toimittajat pohtimaan: kuinka pitkälle voimme mennä tehokkuuden kustannuksella?</p> <p>Tämä tutkielma syventyy toimittajien suhtautumiseen tekoälyn käyttöön journalistisessa toiminnassa. Laadullista sisällönanalyysia hyödyntäen tutkielma paneutuu toimittajien näkemyksiin, kokemuksiin ja eettisiin pohdintoihin liittyen tekoälyn vaikutuksiin journalistisissa prosesseissa. Tutkielman tavoitteena on tarjota syvällistä ymmärrystä siitä, miten toimittajat hahmottavat tekoälyn mahdollisuudet ja haasteet uutistyyössä.</p> <p>Aineisto kerättiin esimerkkitapauksiin pohjautuvilla haastatteluilla, joissa toimittajia pyydettiin avaamaan näkemyksiään tekoälyn käytöstä ja sen vaikutuksista journalismiin. Tämän jälkeen laadullisen sisällönanalyysin avulla pureuduttiin toimittajien ilmaisemiin näkökulmiin, havaintoihin ja eettisiin pohdintoihin.</p> <p>Tutkielman tulokset osoittavat, että toimittajat suhtautuvat tekoölyyn monitahoisesti: samalla innostuneina sen mahdollisuuksista ja huolestuneina sen eettisistä haasteista. Lisäksi tutkielma paljastaa, miten toimittajat arvioivat tekoälyn vaikutuksia journalistiseen työetiikkaan. Tutkimus antaa syvällisen kuvan siitä, miten toimittajat asettavat tekoälyn osaksi omaa ammatillista identiteettiään ja miten he hakevat tasapainoa sen käytön ja journalistisen vastuun välillä.</p>	
Asiasanat Tekoäly, journalismi, etiikka, media, toimittajuus, läpinäkyvyys	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	TEORIATAUSTA	2
2.1	Tekoölyn sovellukset journalistiikassa	2
2.2	Etiikka ja vastuullisuus	3
2.3	Läpinäkyvyyden haasteet ja mahdollisuudet	4
2.4	Tekoöly ja journalistinen valta	6
3	MENETELMÄT JA AINEISTO	7
3.1	Laadullinen sisällönanalyysi	7
3.2	Aineisto.....	8
4	ANALYYSI.....	10
4.1	Hyöty ja mielekkyys: Tekoölyn rooli journalismissa	10
4.2	Journalistinen valta ja läpinäkyvyys tekoölyjournalismissa.....	12
5	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	15
	LÄHTEET	17

1 JOHDANTO

Tekoäly on viime aikoina noussut merkittäväksi tekijäksi mediakentällä. Sen rooli uutistyyössä on kuitenkin vasta alkutekijöissään. Mediatalot ja toimitukset ovat vasta raottaneet tätä uutta työkalulaatikkoa, eikä selkeitä linjauksia sen käytöstä uutistyyössä vielä ole. Kandidaatintutkielmani tavoitteena on syventyä tähän ilmiöön ja selvittää, kokevatko toimittajat tekoälyn hyödyntämisen uutistyyössä eettisesti arveluttavana. Tutkielmani pyrkii avaamaan keskustelua ja tarjoamaan tietoa siitä, miten tekoälyä voidaan hyödyntää eettisesti ja tehokkaasti uutistyyössä.

Tämän tutkielman tarkoituksena on tuoda esiin näkemyksiä ja ajatuksia, jotka voivat auttaa mediaryityksiä ja toimituksia hahmottamaan selkeämpiä toimituksellisia linjauksia tekoälyn käytöstä uutistyyössä. Tavoitteena on auttaa mediakentän toimijoita ottamaan ensiaskeleitaan tekoälyn mahdollisuuksien tarkemmassa tutkimisessa ja hyödyntämisessä sekä tarjota uusia näkökulmia siihen, millaisia linjauksia tekoälyn käyttämisestä työvälineenä kannattaisi mediakonserneissa tai toimituksissa tehdä.

Kiinnostukseni kohdistuu erityisesti toimittajien työetiikkaan tekoälyn kontekstissa ja siihen, millaiset tavat tekoälyn hyödyntämiselle ovat toimittajien mielestä mielekkäitä. Tämän tutkielman avulla pyrin ymmärtämään, miten toimittajat suhtautuvat tekoälyyn ja mihin heidän näkemyksensä pohjautuvat. Tässä tutkielmassa selvitettiin toimittajien ajatuksia ja mielipiteitä erilaisiin tekoälyn käyttömahdollisuuksiin liittyen, kuten kirjoitusvirheiden korjaamiseen verrattuna jutun laatimiseen valmiiksi litteraatin pohjalta.

2 TEORIATAUSTA

Tekoälyn jalansija journalismissa on jatkuvassa kasvussa. Mediaorganisaatiot ovat yhä kiinnostuneempia ja valmiimpia hyödyntämään tekoälyn tuoreen kehityksen tarjoamia mahdollisuuksia toimitustyössä. Tekoälyn hyödyntäminen journalismissa onkin monitahoinen ja jatkuvasti kehittyvä ilmiö, jota on syytä tarkastella monista erilaisista näkökulmista. Koska tutkielmani käsittelee nimenomaan journalistien itsensä näkemyksiä tekoälyn hyödyntämisestä journalistisessa kontekstissa, keskeisessä roolissa ovat sekä tekoälyn käytännön sovellukset uutistyössä että journalistinen etiikka ja siihen keskeisesti liittyvät käsitteet, kuten vastuu, luottamus ja läpinäkyvyys.

Tässä luvussa tarkastelen, miten tekoälyä on hyödynnetty ja miten sitä voitaisiin tulevaisuudessa hyödyntää journalistisessa työssä. Tämän lisäksi paneudun tekoälyn käyttämisen eettisiin kysymyksiin journalistisessa työssä ja arvioin toimittajien vastuuta tekoälyn käytön mahdollisista seurauksista. Käsittelem myös tekoälyyn kohdistettua kritiikkiä, jota voidaan pitää journalistisessa kontekstissa relevanttina. Lisäksi käyn läpi lukijoiden odotuksia tekoälyn generoimia uutisia kohtaan ja miten nämä odotukset eroavat perinteisestä journalismista. Tässä yhteydessä pohdin myös, miten tekoälyn käyttö voi vaikuttaa luottamukseen lukijoiden ja toimittajien välillä.

2.1 Tekoälyn sovellukset journalistikassa

Tekoäly on mahdollistanut journalististen prosessien automatisoinnin. Tällä viitataan tekoälyn kykyyn tuottaa automaattisesti muun muassa uutisia, raportteja ja muita tekstipohjaisia sisältöjä ilman ihmistoimittajien aktiivista osallistumista. Tässä

kandidaatintutkielmassa käsitellään monenlaisia koneoppimista tai algoritmeja sisältäviä kokonaisuuksia, joita on mahdollista hyödyntää toimitusympäristössä. Selkeyden vuoksi kaikkiin näihin järjestelmiin viitataan tässä tutkielmassa yksinkertaisesti tekoälynä ja niitä hyödyntäviin journalistisiin prosesseihin viitataan tekoälyjournalismina. Aiemmassa tutkimuksessa tekoälyä hyödyntävään journalismiin on viitattu muun muassa automaatiojournalismina, algoritmisena journalismina, robottijournalismina ja uutisbotteina.

Vaikka viimeaikainen kehitys on vasta nyt nostanut tekoälyn kunnolla tapetille, on tekoälyä tutkittu ja kehitetty jo kymmeniä vuosia. Myös journalistisessa työssä on hyödynnetty jo pitkään monenlaisia automatisoituja järjestelmiä. On huomattavaa, että tekoälyn avulla tuotettua journalismia voidaan jo nyt pitää kilpailukykyisenä vaihtoehtona ihmisten tuottamalle journalismille ainakin, mikäli saatavilla on luotettavaa ja jäsenneltyä dataa (Graefe ym. 2018). Tällöin lukija ei kykene erottamaan ihmisen ja tekoälyn tuottamia journalistisia tekstejä toisistaan, ainakaan täydellä varmuudella (Graefe ym. 2018).

Journalistit vaikuttavat suhtautuvan tekoälyn hyödyntämiseen varsin avoimesti (Ogbebor & Carter 2021). Tekoälyn yhtenä lupaavimpana kehityskulkuna pidetään mahdollisuutta, että journalistit voisivat jatkossa keskittyä ihmislähtöisempään ja tutkivampaan journalismiin, kun tekoäly hoitaisi kaikki yksikertaisemmat tehtävät. Toisaalta paljon tällaisia työtehtäviä hoitavat journalistit saattaisivat menettää työnsä kehityksen seurauksena, jos tekoäly olisi ihmistoimittajia tehokkaampi ja halvempi vaihtoehto.

2.2 Etiikka ja vastuullisuus

Journalistisella etiikalla viitataan journalistisen ammatin eettisiin periaatteisiin ja sääntöihin, jotka ohjaavat toimittajien käytöstä ja päätöksentekoa työssään. Journalistinen etiikka pohjautuu pitkälti journalistin ohjeisiin sekä lainsäädäntöön, mutta on viime kädessä riippuvainen toimittajasta itsestään. Tämä on huomattavissa siitä, että käytännössä toimittajat pohjaavat usein eettisiksi mielletty päätöksensä pitkälti terveeseen järkeen (Glasser & Ettema 2008). Terve järki on kuitenkin aina tilanne- ja toimintasidonnaista, sillä terveellä järjellä viitataan ajatusketjuun, jonka avulla ihminen perustelee toimintaansa ja valintojaan tietynlaisessa tilanteessa. Voidaan kuitenkin ajatella, että terveen järjen avulla on mahdollista luoda eettisiä toiminnan normeja. (Glasser & Ettema 2008.) Toisin sanoen toimittajan

henkilökohtainen kokemus journalistisesta etiikasta voi olla hyvin joustavaa ja tapauskohtaista.

Tekoölyn ajatellaan mahdollistavan aiempaa tehokkaamman uutistuotannon (Ogbebor & Carter 2021), mutta samalla sen käyttö herättää keskustelua eettisistä kysymyksistä, kuten vastuullisuudesta ja mahdollisista vaikutuksista journalistiseen laatuun (esim. Diakopulos & Koliska 2017, Dörr & Holnbuchner 2017). Journalistisessa etiikassa keskeistä onkin se, kuka vastuun kantaa (Glasser & Ettema 2008). Omalla nimellään kirjoittava toimittaja on osaltaan vastuussa jutustaan, vaikka oikeudellisessa vastuussa on lähtökohtaisesti julkaisun vastaava päätoimittaja. Myöskään tekoölyä hyödyntävässä journalismissa vastuuta ei voi vierittää yksittäisen tahon harteille, sillä etiikan kannalta merkittäviä toimijoita ovat niin tekoölyn käyttäjät kuin sen kehittäjätkin (Orr & Davis 2020).

On todettu, että journalistinen etiikka pyrkii varmistamaan, että journalistinen työ palvelee yleistä etua oikeudenmukaisella ja eettisellä tavalla. Yleisö tai journalistisen ammattikunnan ulkopuolinen yhteisö on kuitenkin vain harvoin osa journalististen eettisten linjausten laadintaa, soveltamista tai muokkaamista (Glasser & Ettema 2008). Myös tekoölyn näkökulmasta tämä on ongelmallista, sillä yleisön ja journalistien kokemukset ja toiveet tekoölyn hyödyntämisestä voivat poiketa toisistaan merkittävästi. On myös huomattava, että tietoa tekoölyn hyödyntämisestä voi olla hankala tarjota sellaisessa muodossa, joka olisi samaan aikaan sekä kattavaa että yleistajuisesti ymmärrettävää (Diakopoulos & Koliska 2017).

2.3 Läpinäkyvyyden haasteet ja mahdollisuudet

Journalismin kontekstissa läpinäkyvyydellä viitataan muun muassa avoimuuteen journalistisista päätöksistä ja prosesseista, jotta yleisöllä on mahdollisuus arvioida lähteen luotettavuutta (Vos 2017). Alan tutkimuskirjallisuudessa läpinäkyvyyden yhdeksi tavoitteeksi onkin noussut luottamuksen edistäminen journalismia ja journalistista työtä kohtaan. Tekoölyn ja läpinäkyvyyden roolit mediakentällä eivät kuitenkaan ole kasvaneet samassa suhteessa, eikä tekoölyn käytön ympärille ei ole muodostunut selkeitä läpinäkyvyyden elementtien standardeja. (Diakopoulos & Koliska 2017.) Läpinäkyvyys on kuitenkin

vakiinnuttanut roolinsa yhtenä journalistisen etiikan keskeisimmistä tai jopa tärkeimmistä käsitteistä (Vos 2017, Diakopoulos & Koliska 2017).

Läpinäkyvyys on kiinteä osa useita journalististen prosessien vaiheita, mutta tämän tutkielman kontekstissa sitä käsitellään erityisesti tuottajiin ja tuotantoon liittyvistä näkökulmista. Tuottajien osalta on relevanttia pohtia, miten ja milloin toimittajan nimi on esillä jutussa, jossa on hyödynnetty tekoälyä. Tuotantoprosessin osalta läpinäkyvyyden käsite liittyy siihen, kuinka tarkasti tekoälyn käytöstä raportoidaan uutisjuttujen yhteydessä. Asiaa hankaloittaa kuitenkin se, että tällä hetkellä ei ole olemassa selkeitä linjauksia siitä, millainen rooli tekoälyllä journalistisessa kontekstissa loppujen lopuksi on. Vastuun jakautumisen ja läpinäkyvyyden kannalta olisikin tärkeää määrittää, voidaanko tekoälyä pitää toimituksellisena työkaluna vai jonain toimittajaan rinnastettavana yksikkönä. Toimituksellisia työkaluja harvoin eritellään tekstissä, mutta toisaalta journalististen prosessien läpinäkyvyyden merkitystä korostetaan jatkuvasti enemmän.

Läpinäkyvyyteen liittyy myös ongelmia. Läpinäkyvyyden on nähty toimivan myös tavoitteitaan vastaan (Vos 2017). Perinteisen toimittajan ja tekoälyn tuottaman sisällön vastaanotossa ja ymmärryksessä lukijoiden keskuudessa on eroja. Lukijat arvostavat toimittajien tuottamia uutisia enemmän kuin tekoälyn, mikä vaikuttaa heidän mielipiteeseensä uutisen laadusta. Graefe ym. (2018) toteaa ihmisten suhtautuvan uutisjuttuun kriittisemmin ja suuremmalla epäluottamuksella, mikäli he luulevat sen olevan tekoälyn kirjoittama. Tekoälyn hyödyntäminen uutistyyössä saattaa siis yleisöjen mielestä laskea journalismin uskottavuutta, mikäli sen hyödyntäminen tehdään läpinäkyvästi. Tässä mielessä lieneekin hyvä pohtia, täyttääkö läpinäkyvyys tavoitteensa, mikäli se heikentää yleisön luottamusta.

Toisaalta voidaan ajatella, että läpinäkyvyys voi pitkällä aikavälillä normalisoida uusia käytäntöjä. Toisin sanoen läpinäkyvyys saattaa auttaa yleisöjä hyväksymään tekoälyn osaksi journalistista tuotantoprosessia, jolloin tekoälyyn kohdistuva epäluottamus voisi olla vain ohimenevä ilmiö. Lisäksi Graefen ym. (2018) tutkimuksessa huomattiin, että yleisö pitää tekoälyn tuottamaan uutistekstiä hieman luotettavampana kuin ihmisen tuottamaa, kun juttu pohjautuu selkeästi jäseneltävään dataan. On kuitenkin huomioitava, että yleisö kokee ihmisen tuottaman uutistekstin lukemisen miellyttävämmäksi. Toisaalta tekoälyn kyky tuottaa vakuuttavaa tekstiä kehittyy jatkuvasti, mutta ihmistoimittajien kyvyissä tuskin tapahtuu ainakaan vastaavan kokoluokan muutoksia. (Graefe ym. 2018.)

2.4 Tekoäly ja journalistinen valta

Tekoälyjournalismia on kritisoitu muun muassa siksi, että se saattaa johtaa mediaorganisaatioiden arvojen, tavoitteiden ja standardien muutokseen, minkä vaikutusta journalismille voidaan pitää epäselvänä (Ogbebor & Carter 2021). Onkin syytä pohtia, pitäisikö linjauksia tekoälyn hyödyntämisestä tehdä organisaatiossa. Tämä lienee sitä enemmän tarpeen, mitä enemmän lopullinen vastuu tekoälyn generoiman materiaalin luotettavuudesta on medialla. Jos päävastuussa on tekoälyä työssään hyödyntävä toimittaja, tällöin voitaisiin ajatella, että toimittajalla on myös valta hyödyntää tekoälyä vapaammin. Tekoölyyn liittyviä linjauksia suunniteltaessa lähestymistavan tulisi kuitenkin olla kriittinen, ja käyttötarkoitusten mahdollisia vaikutuksia tulisi punnita monelta eri kantilta (Ogbebor & Carter 2021).

Journalistin ohjeissa (2014) todetaan, että journalistista päätösvaltaa ei saa luovuttaa toimituksen ulkopuolisille. Tekoälyn hyödyntäminen journalismissa asettaa kuitenkin uutismediat ja journalistit eräänlaiseen riippuvuussuhteeseen algoritmien kanssa, ja näin ollen myös tekoälyä kehittävien toimijoiden kanssa (Ogbebor & Carter 2021, Orr & Davis 2020). Tätä voidaan pitää ongelmallisena, mikäli tätä myötä yhä suurempi osa journalistisesta vallasta valuu näille toimijoille. Journalismin eettisellä kentällä olevat jännitteet ovat kiristyneet, kun tekoäly on ottamassa paikkaansa uutistyon arjessa (Paik 2023). Vallan ja vastuun näkökulmasta onkin syytä yhä enenemissä määrin tarkastella, miten näiden toimijoiden ja journalistien välinen valta-asetelma muuttuu tekoälyn käytön lisääntymisen myötä (Dörr & Hollnbuchner 2017, Paik 2023).

Tekoälyn tuottama sisältö pohjautuu dataan. Dataa on kuitenkin paljon erilaista, ja vaikka teoriassa tekoälyn voidaan ajatella kykenevän ihmisiin verrattuna tasapuolisempaan tiedonkäsittelyyn, data on lähtökohtaisesti ihmisten tuottamaa ja näin ollen sisältää aina vääristymää (Diakopoulos & Koliska 2017). Datan tasapuolisuuden ja luotettavuuteen liittyvät ongelmat tulisi aina tuoda selkeästi ilmi yleisölle, jotta tekoälyjournalismia voitaisiin pitää yleisölleen hyödyllisenä ja journalistiselle arvomaailmalle uskollisena (Diakopoulos & Koliska 2017).

3 MENETELMÄT JA AINEISTO

Journalistien suhtautumista tekoölyyn on tutkittu varsin vähän. Tässä luvussa kuvaan tutkielmani aineistoa ja kerron, kuinka pyrin laadullisen sisällönanalyysin avulla selvittämään, millaiset asiat ja arvot ohjaavat toimittajien mielipiteitä tekoölystä. Koska mielekkyyden kokemus on tärkeä osa journalistista työtä, syvennyin analyysissä tarkastelemaan myös sitä, millaiset tekoölyn käyttökohteet toimittajat kokevat journalistisen työn näkökulmasta hyödylliseksi kehitykseksi.

Tämä tutkielma vastaa seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. *Millaiset tekoölyn käyttömahdollisuudet toimittajat kokevat mielekkäinä journalistisen työn kontekstissa?*
2. *Millaiset journalistiset arvot ohjaavat toimittajien suhtautumista tekoölyn erilaisiin käyttömahdollisuuksiin journalistisen työn kontekstissa?*
3. *Millaiset asiat määrittävät toimittajien suhtautumista tekoölyn erilaisiin journalistisiin käyttökohteisiin?*

3.1 Laadullinen sisällönanalyysi

Valitsin aineiston analyysimenetelmäksi aineistolähtöisen laadullisen sisällönanalyysin, sillä ilmiön ja haastateltavien mielipiteiden ymmärtäminen kokonaisuudessaan vaatii erilaisten elementtien arviointia. Tutkielmani tarkoituksena on tarjota monipuolisia näkökulmia sen sijaan, että keskityttäisiin vertailemaan, kuinka yleisiä yksittäiset näkökulmat ja näkemykset joukossa ovat. Kerätyn aineiston näkökulmasta laadullinen sisällönanalyysi mahdollistaa tämän parhaalla mahdollisella tavalla. Tämä menetelmä tarjoaa mahdollisuuden sukeltaa

syvemmälle aineistoon, pureutuen toimittajien ilmaisemiin kokemuksiin ja mielipiteisiin ilman ennalta määrättyjä oletuksia (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Laadullinen sisällönanalyysi soveltuu erityisen hyvin tilanteisiin, joissa tutkitaan monimutkaisia käsitteitä ja ilmiöitä (Hsieh & Shannon, 2005), joihin myös journalistien eettiset näkemykset ja kokemukset tekoälystä lukeutuvat.

Laadullinen sisällönanalyysi tarjoaa joustavan kehyksen tulkita ja kategorisoida toimittajien haastatteluvastauksia, mikä mahdollistaa monipuolisten näkökulmien esiin tuomisen (Mayring, 2000). Tämä on erityisen olennaista tutkimuksessa, jossa pyritään ymmärtämään monitahoisia ilmiöitä, kuten tekoälyn vaikutusta eettisiin harkintoihin uutistyössä.

Laadullinen sisällönanalyysi mahdollistaa keskittymisen merkityksiin (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Lisäksi se tukee aineiston systemaattista käsittelyä ja avaa mahdollisuuden syventyä yksittäisten toimittajien kokemuksiin, jotka voivat olla ratkaisevia ymmärrettäessä tekoälyn käyttöönottoa journalistisessa prosessissa.

Laadullisessa sisällönanalyysissä tutkijalla on vapaus luokitella keskenään erilaisia tekstin elementtejä, kuten yksittäisiä ilmauksia tai jopa pidempiä kappaleita teksteissä (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Käytin analyysissä aineistolähtöistä lähestymiskulmaa, sillä se mahdollistaa joustavuuden tutkimusprosessissa. Tekoälyn viime aikaisen kehityksen myötä kyseinen tutkimuskohde on jatkuvan muutoksen kohteena. Siksi ei ole mielekästä lähteä liikkeelle ennalta määrättyistä oletuksista, vaan antaa aineiston ja ilmiöiden nousta esiin itsestään. Aineistolähtöisessä koodauksessa tämä on mahdollista.

3.2 Aineisto

Tutkielmaani varten haastattelin neljää toimittajaa. Haastattelut toteutettiin marraskuun 2023 aikana. Haastattelut olivat puolistrukturoituja ja niissä toimittajia pyydettiin kuvailemaan ja selittämään näkemyksistään siitä, mihin heidän mielestään tekoälyä sopii uutistyössä käyttää ja miksi. Koska tekoäly ei ole kovin monille toimittajille tuttu työkalu, haastattelukysymykset pohjautuivat keksittyihin esimerkkitapauksiin. Esimerkkitapauksia oli yhteensä 20. Niiden yhteydessä toimittajia pyydettiin kertomaan ajatuksiaan tapausesimerkissä esitellystä tekoälyn käyttämisestä. Lisäksi toimittajia pyydettiin kertomaan, käyttäisivätkö he itse tekoälyä kuvatulla tavalla, miten tekoälyn rooli merkittäisiin juttuun ja miten toimittajan rooli merkittäisiin juttuun. Esimerkkitapausten ohella toimittajia pyydettiin kuvailemaan omaa

suhtautumistaan tekoölyyn journalistisessa kontekstissa, kertomaan omasta työstään ja avaamaan näkemyksiään tekoölyn käytön toimituksellisista linjauksista.

Tällaiset esimerkkitapaukset antavat toimittajille mahdollisuuden arvioida ja vertailla erilaisia tilanteita keskenään. Konkreettisten tapausesiemrkkien avulla toimittajat saivat tilaisuuden hahmottaa, missä tekoölyä voitaisiin soveltaa heidän päivittäisessä työssään. Tämä tietoisuus saattoi auttaa heitä jäsentämään näkemyksiään tekoölyn roolista journalistisessa päätöksenteossa, jolloin he näin ollen saattoivat kyetä ymmärtämään myös omia näkemyksiään aiempaa paremmin. Lisäksi esimerkkitapaukset mahdollistivat sen, että myös tekoölyn kanssa kokemattomammat toimittajat kykenivät avaamaan ajatuksiaan ilman, että omat taidot ja valmiudet olivat rajoittavia tekijöitä. Tämä lähestymistapa ei siis ainoastaan edistänyt ammatillista keskustelua, vaan myös madalsi kynnystä osallistua siihen. Lisäksi se mahdollisti eettisten arvojen tarkastelun, kun toimittajat pääsivät haastatteluissa perustelemaan, miksi he toimisivat tietynlaisessa tilanteessa tietyllä tavalla.

Karlsson (2011) mukaan perinteinen journalistinen prosessi voidaan jaotella kahteen päävaiheeseen: yleisölle näkymättömään (backstage) ja näkyvään (frontstage). Yleisölle näkyvä vaihe käsittää valmiin uutisen, joka esitetään lukijoille tai katsojille. Se on lopputulos, jonka yleisö näkee ja kokee. Yleisölle näkymätön vaihe puolestaan koostuu monista taustaprosesseista, kuten tiedon keräämisestä, haastatteluista, valmistelutyöstä ja kirjoittamisesta (Karlsson 2011). Nämä backstage-vaiheet ovat olennainen osa journalistista työtä, vaikka ne eivät suoraan näy tai välity yleisölle. Tekoölyllä on mahdollisuus osallistua ja tehostaa molempia näitä vaiheita journalistisessa prosessissa. Se voi automatisoida tiedonhankintaa, analysointia ja jopa luoda valmiita uutistekstejä.

Tässä tutkielmassa keskitytään erityisesti yleisölle näkymättömiin vaiheisiin. Valinta perustuu tutkimuksen siihen, että tämä tutkielma perustuu toimittajien näkemyksiin omasta työstään, ei niinkään yleisön kokemukseen journalismista. Yleisölle näkymättömät vaiheet ovat journalistisen päätöksenteon ydin, missä toimittajat muokkaavat ja käsittelevät tietoa ennen sen julkaisemista. Tekoölyn rooli tässä vaiheessa voi herättää monenlaisia kysymyksiä liittyen eettisiin harkintoihin, vastuullisuuteen ja toimittajien ammatilliseen autonomiaan. Tutkielman tavoitteena on avata keskustelua näistä kysymyksistä, jotka liittyvät tekoölyn käyttöön juuri niissä prosessin vaiheissa, joissa sen vaikutus on usein yleisölle huomaamatonta.

4 ANALYYSI

Toimittajien pohdinta tekoölyn roolista journalismista jakautui kahteen pääteemaan ja useampaan alateemaan. Ensimmäisessä alaluvussa käsitellään sitä, millaisen roolin tekoölyn tulisi toimittajien mielestä journalistisessa työssä ottaa. Analyysin toisessa alaluvussa käsitellään toimittajien näkemyksiä journalistisen vallan ja läpinäkyvyyden suhteesta tekoölyjournalismiin.

4.1 Hyöty ja mielekkyys: Tekoölyn rooli journalismissa

Toimittajat näkivät, että tekoölyn käytöstä tulisi olla hyötyä journalismille. Kun käyttötarkoituksen koettiin helpottavan toimituksen arkea, siihen oli helpompi suhtautua mahdollisuutena ja sitä kohtaan oltiin vähemmän kriittisiä.

Se voi olla ihan hyödyllistä, että jos siellä saisi jotain erilaista, jota ei ehkä muuten tulisi hoksanneeksi.

Kyllähän se voisi nopeuttaa, että tekoöly selittää ja minä tsekkaan, pitääkö selitys paikkansa.

Tässähän on ihan nähtävissä oleva ja käytettävissä oleva työnkulku. Koska meidän haluamme käyttää tekoölyä sellaisella tavalla, että se säästää työaikaa.

Vaikka hyödyllistä näkökulmaa olisi vaikea löytää, käyttötarkoitusta harvoin hylättiin vain sen takia. Toimittajien oli kuitenkin vaikeampi nähdä itseään hyödyntämässä kyseistä tapaa.

Ei kuulosta työtä helpottavalta ominaisuudelta siihen nähden, että millaisia tekstinsyöttöohjelmat tällä hetkellä on.

Osa käyttötavoista sai kannatusta toimittajilta myös siksi, että kyseinen asia koettiin ikäväksi tai hankalaksi osaksi journalismia.

Välillä se ideointi on sen verran tuskaa. Kaikki oljenkorret otetaan käyttöön.

Tämä olisi ehkä se, mitä itse eniten kaipaisin, kun otsikointi on niin hiton vaikeaa. Saisi vaihtoehtoja.

Hyödyllisyyttä ja mielekkyyttä pohdittiin niin yleisöjen kuin toimittajienkin näkökulmasta. Näiden lähestymiskulmien koettiin olevan tietyllä tapaa ristiriidassa keskenään. Yleisöillä nähtiin olevan oikeus parhaaseen mahdolliseen journalismiin. Osa toimittajista näki mahdollisena, että tekoäly voi välillä kyetä palvelemaan yleisöä jopa ihmisjournalistia paremmin. Osa näistä käyttötarkoituksista nähtiin kuitenkin toimittajan roolin minimoivina.

Toimittajat tunnustivat ristiriidan. Se synnytti haastateltavissa pohdintaa siitä, mikä on toimittajan ja tekoällyn rooli, ja kuinka paljon omasta työstä olisi valmis antamaan tekoällyn tehtäväksi. Monet toimittajista perustelivat tiettyjen asioiden olevan vähemmän hyväksyttäviä, sillä ne olivat heidän mielestään oleellinen osa toimittajuutta.

Jostain syystä vierastan tätä enemmän. Ehkä se vaan johtuu siitä, että se vaikuttaa sellaiselle laiskalle ratkaisulle, että ei viitsi kirjoittaa kunnolla. Kirjoittaa vaan jotain ja sitten laittaa sen koneen tekemään. Miksi sitä ei sitten kerralla kirjoita kunnolla?

Kun kirjoittaja pyrkii hyvään ilmaisuun, niin siihen vaikuttaa myös se, miten hän siitä itse ajattelee ja erottaa, mikä siinä on tärkeää.

Toivoisin niin, että sitä ei nyt ihan sellaisenaan sylkäistäisi.

Korostaisin sitä, että journalistinen työ siihen tekoälyltä saattoon näkökulmaan on minun tekemäni.

Se, mikä koettiin oleelliseksi osaksi toimittajuutta, kuitenkin vaihteli. Osan mielestä kirjoittaminen on oleellinen osa toimittajuutta, joten toimittajan pitäisi itse kirjoittaa juttunsa. Tätä näkemystä kuitenkin myös haastettiin. Osa näki kirjoittamisen olevan verrattain pieni osa työtä, jos toimittaja on kuitenkin itse vastuussa haastattelemisesta ja näkökulman rajaamisesta.

Ei se olisi enää minun. Kaikessa tällaisessa ylittyy oman tuotoksen raja. Tämä on selkeä homma.

4.2 Journalistinen valta ja läpinäkyvyys tekoälyjournalismissa

Kaikki haastateltavat nostivat journalistisen vallan tärkeäksi osaksi tekoälyn hyödyntämisen etiikkaa. Useimmat vastaukset painottivat, että toimituksen pitäisi aina tarkastaa tekoälyn toiminta, jotta lopullinen päätösvalta säilyisi toimituksessa. Tässä yhteydessä painotettiin myös kriittisyyttä sen suhteen, että tekoälyn tarjoamia vaihtoehtoja ei hyväksyttäisi liian kevyin perustein. Toimittajat myös epäilivät tekoälyn kykyä tuottaa luotettavaa ja tarkemman tarkastelun läpäisevää materiaalia.

Toimittajalla pitäisi olla se päätösvalta. Ehdottomasti, vaikka se tekoäly ehdottaisi juuri oikeita asioita, niin silti ihmisen täytyy ne valinnat todentaa.

Ihmisen on huolehdittava, miten hän käyttää tekoälyapureita hyväkseen.

Ei nyt ihan sillä lailla, että tekoäly vaan katsoisi uusiksi rakenteen ja sitten se menisi saman tien pihalle ilman, että kukaan siinä välissä sitä enää katsoisi läpi. Ihan niin suoraviivaisesti en sitä nielisi.

En luovuttaisi tekoälylle minkäänlaista journalistista valtaa tai antaisi sen toimia journalistisesti tai niin, että se vaikuttaisi minun journalismiini.

Yhtenä vastuun ottamisen merkinä nähtiin toimittajan nimi jutussa.

Kyllä siinä toimittajan nimi edelleen pitää olla, koska se on siinä sitten kuitenkin viime kädessä vastuussa.

Toivon, että kukaan ei vaan suoraan niitä kopioisi. Ja vaikka kopioisikin, niin se toimittajahan tekee ne valinnat, mitkä kohdat juttuun laittaa. Silloin siinä on hyvä olla nimi, niin tiedetään sitten, kehen olla yhteydessä.

Tekoälyn hyödyntämisen kuvaaminen läpinäkyvästi nähtiin tärkeänä monestakin syytä. Osassa mahdollisista käyttötarkoituksista haastateltavat kokivat toimittajan roolin niin pieneksi, että tämän nimi pitäisi jättää kertomatta. Oma nimeä ei haluttu käyttää, jos tekoälyn rooli nähtiin niin suurena, että toimittaja ei kokenut voivansa seistä jutun takana. Tekoälyn työn laittaminen omiin nimiin ei vaikuttanut haastateltavista hyvältä toimintamallilta.

Jotenkin kuitenkin itse haluaisi, että pystyy seisomaan sen takana, mitä tekee.

Jos sen vaan copy-pastettaa, mikä toimittajan rooli siinä on. Ei se sitten mielestäni ole toimittamista. Minä laittaisin ne tekoälyn nimiin. Ja kertoisin, että ne ovat tekoälyllä tehtyjä.

Tietyllä tapaa narahtamisenkin pelko, että voiko niiden juttujen takana oikeasti seistä. Niin helposti jostain kömmähdyksestä jäisi kiinni. Parempi olla läpinäkyvä, kuin yrittää esittää, että nämä on itse tehty.

Toisaalta tekoälyn roolin selvittäminen ja jutun laittaminen tekoälyn nimiin nähtiin tapana siirtää vastuu mahdollisista virheistä tekoälyn kontolle. Näissä tapauksissa korostettiin kuitenkin ihmisen mahdollisuutta huomata kyseiset virheet ja todentaa ne.

Jos siellä olisi jotain hassuuksia, niin ihminen ymmärtäisi, että tämä on nyt koneen tekemä. Mutta sitten olisi kuitenkin se alkuperäinen juttu, mistä voisi käydä katsomassa.

Tapauksissa, joissa toimittaja ei kokenut voivansa ottaa vastuuta tekoälyn tuotoksesta, vastuuta ei pääosin kutienkaan haluttu siirtää suoraan tekoälylle. Haastateltavat ehdottivat, että mediayhtiön tai toimituksen pitäisi tällaisissa tapauksissa ottaa vastuu tekoälyn käytöstä. Tällaisissa tapauksissa esitettiin, että tekoälyn toimintaa pitäisi olla todentamassa enemmän kuin yksi ihmistoimittaja.

Kun siinä olisi useampi ihminen kuin se yksi toimittaja, niin silloin voitaisiin ikään kuin varmistua siitä, että se päätösvalta niille asioille on todella ollut siinä omassa toimituksessa.

Vastuuta ja läpinäkyvyyttä vertailtiin myös nykyisiin toimintamalleihin. Jos tekoälyn nähtiin esimerkissä olevan toimittajan apuna sellaisessa roolissa, jota jo nyt tekee kone tai toinen ihminen, käyttötarkoitukseen suhtauduttiin pääosin myönteisesti. Tämä koski kuitenkin vain tapauksia, joissa kyseistä työtä tehnyttä ihmistä ei lopullisessa jutussa kreditoidaisi.

Antaa mennä vaan, koska meillä tälläkin hetkellä on oikolukuohjelmia.

Miksei sitä voisi käyttää apuna rakenteen hahmottamisessa. Tällä hetkellä sitä tekee toinen ihminen.

Läpinäkyvyyden osalta haastateltavien ajatukset olivat kaksijakoisia. Jos ihmistä ei kreditoida, pitääkö konettakaan.

Tälläkin hetkellä joku ihminen katsoo sen rakenteen ja järjestelee sen. Eikä senkään nimi näy siinä jutussa kovinkaan usein.

Meilläkin saattaa olla viisi ihmistä keksimässä otsikkoa. Eikä sitä kerrota, kuka sen lopulta keksi. Tälläkin hetkellä työ menee minun nimiini, vaikka minä en olisi itse otsikoinut.

Jos miettii nykyisiä työskentelytapoja, niin saattaa seikkailla ihan kaikennäköisillä sivustoilla. Eikä kerrota, että kun tein tämän oikeusuutisen, niin kävin lukemassa myös murhainfon.

Toisaalta tekoölyn käytön läpinäkyvyys koettiin tärkeänä tapana normalisoida sen käyttöä. Tällöin läpinäkyvyyden hyötynä koettiin olevan se, että yleisöillä nähtiin olevan mahdollisuus arvioida lähteen luotettavuutta. Lisäksi läpinäkyvyyden koettiin voivan vähentää tekoölyn liittyvää epäluottamusta.

Ehkä yleisestikin laittaisin herkemmin sen, että tekoölyä on käytetty kuin että jättäisin sen pois. Olen sitä mieltä, että sen tulisi näkyä. Silloin siitä tulisi arkinen osa, ja ihmiset ajattelisivat, että se on ihan okei, että sitä käytetään, kun nämä kertovat sen avoimesti.

Tekoöly on tällä hetkellä niin kuuma aihe, niin jos se siihen laitetaan, niin se on mun mielestä vaan hyvää läpinäkyvyyttä

Journalistisen vastuun näkökulmasta toimittajat korostivat, että eettisempiä käytötapoja ovat ne, joissa mahdolliset virheet voidaan helposti tunnistaa ja korjata. Tämä harkinta korostui erityisesti journalististen tekstien kääntämis- ja muokkaustehtävien kohdalla. Esimerkiksi kielen taitamisella oli merkitys siinä, kuinka eettisenä tekoölyn kääntämisen materiaalin hyödyntäminen nähtiin.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Koneet eivät väsy ja ne voivat käsitellä massiivisia tietomääriä sekunneissa. Kun tekoäly keksii otsikkoja tai jopa kirjoittaa juttuja salamannopeudella, löytävät toimittajat itsensä eettisten kysymysten viidakosta. Miten he suhtautuvat tekoälyn rooliin journalistisessa päätöksenteossa? Lienee sanomattakin selvää, että toimittajien näkemykset tekoälyn merkityksestä ja roolista mediakentällä muodostavat sokkelon, jossa navigoiminen vaatii tekoälyn hyötyjen ja haasteiden punnitsemista journalistisessa toiminnassa.

Tämä tutkimuksen tuloksista voidaan erottaa useita keskeisiä teemoja, jotka risteilevät eettisen pohdinnan, journalistisen vastuun, läpinäkyvyyden ja ihmistoimittajan panoksen ympärillä. Tarkastelun ytimessä ovat myös tekoälyn käytön hyödyt ja mielekkyys. Toimittajat näkivät tekoälyn tapana nopeuttaa ja helpottaa monia työvaiheita. Kuitenkin kiinnostavaa on, että tekoälyn käyttöä pidettiin perusteltuna myös tilanteissa, joissa ihmistoimittaja olisi voinut suorittaa tehtävän. Tämä viittaa siihen, että toimittajat näkevät tekoälyn enemmän kumppanina kuin pelkkänä korvaajana.

Läpinäkyvyys nousee esiin keskeisenä teemana toimittajien näkemyksissä. Analyysi osoittaa toimittajien näkevän mahdollisena, että tekoälyn käytön yleistyessä läpinäkyvyyden määrä voisi vähetä tulevaisuudessa, mikäli tekoälyn käytöstä tulisi aidosti toimituksen arkipäivää. Tässä mielessä läpinäkyvyys nähtiin normalisoinnin välineenä. Osassa vastauksista läpinäkyvyys koettiin vastuun välineenä, jolloin avoimuus tekoälystä siirsi osan vastuusta mahdollisista virheistä tekoälylle. Tämä oli mielenkiintoinen näkökulma, sillä usein vastuu nähdään osana journalistista valtaa, jota ei haluta luovuttaa toimituksen ulkopuolelle. Tämä ristiriita tuli esille myös tässä tutkimuksessa, ja toimittajat vaikuttivat olevan hyvin tietoisia asian ristiriitaisuudesta.

Toimittajien arvio ihmistoimittajan panoksesta ja sen merkittävydestä nousee esiin keskeisenä kysymyksenä. Tulokset osoittavat, että tekoälyä tarkastellaan usein suhteessa ihmistoimittajaan. Kysymys siitä, tulisiko tekoälyn käytön olla näkyvää ja mahdollisesti kantaa samanlainen velvoite kuin ihmistoimittajalla, on merkittävä. Tämä liittyy laajempaan kysymykseen siitä, miten tekoälyn rooli kytkeytyy journalistiseen ammattiin. Tätä on tärkeä pohtia, sillä emme vielä tiedä, millaisia vaikutuksia tekoälyllä voi olla toimittajien ammattikuntaan ja journalistisen median rooliin yhteiskunnassa.

Kysymys ei ole vain siitä, mitä tekoäly voi tehdä, vaan myös siitä, mitä se saa tehdä journalistisessa kontekstissa. Haastatellut toimittajat korostivatkin eettisen pohdinnan tärkeyttä, kun tekoälyä käytetään journalistisessa työssä. Tutkielman tulokset viittaavatkin siihen, että toimittajat pyrkivät asettamaan rajoja tekoälyn käytölle. Heidän haasteenaan on kuitenkin tasapainoilla tekoälyn hyötyjen ja potentiaalisten eettisten riskien välillä. Journalistien onkin siis tiedostettava nämä ongelmakohdat varmistaakseen, että journalismi säilyttää paikkansa luotettavana ja vastuullisena tiedonvälittäjänä

LÄHTEET

Carlson, M. (2015). The robotic reporter. *Digital Journalism*, 3(3), 416–431.

<https://doi.org/10.1080/21670811.2014.976412>

Diakopoulos, N., & Koliska, M. (2017). Algorithmic Transparency in the News Media.

Digital Journalism, 5(7), 809–828.

<https://doi.org/10.1080/21670811.2016.1208053>

Glasser, T. L., & Ettema, J. S. (2008). Ethics and Eloquence in Journalism. *Journalism*

Studies, 9(4), 512–534. <https://doi.org/10.1080/14616700802114183>

Graefe, A., Haim, M., Haarmann, B., & Brosius, H.-B. (2018). Readers' perception of computer-generated news: Credibility, expertise, and readability. *Journalism*,

19(5), 595–610. <https://doi.org/10.1177/1464884916641269>

Hsieh, H.-F., & Shannon, S. E. (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis.

Qualitative Health Research, 15(9), 1277–1288.

<https://doi.org/10.1177/1049732305276687>

Johnson, P. R. (2023). A Case of Claims and Facts: Automated Fact-Checking the Future of Journalism's Authority. *Digital Journalism*.

<https://doi.org/10.1080/21670811.2023.2174564>

- Karlsson, M. (2011). The immediacy of online news, the visibility of journalistic processes and a restructuring of journalistic authority. *Journalism*, 12(3), 279–295.
<https://doi.org/10.1177/1464884910388223>
- Mayring, P. (2000). Qualitative Content Analysis. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 1(2). <https://doi.org/10.17169/fqs-1.2.1089>
- Ogbebor, B., & Carter, C. (2021). Introduction: Innovations, Transitions and Transformations in Digital Journalism: Algorithmic, Symbolic, and New Forms of Journalism. *Digital Journalism*, 9(6), 687–693.
<https://doi.org/10.1080/21670811.2021.1964854>
- Orr, W., & Davis, J. L. (2020). Attributions of ethical responsibility by Artificial Intelligence practitioners. *Information, Communication & Society*, 23(5), 719–735.
<https://doi.org/10.1080/1369118X.2020.1713842>
- Thurman, N., Dörr, K., & Kunert, J. (2017). When Reporters Get Hands-on with Robo-Writing. *Digital Journalism*, 5(10), 1240–1259.
<https://doi.org/10.1080/21670811.2017.1289819>
- Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (Uudistettu laitos)*. Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- van Dalen, A. (2012). The algorithms behind the headlines. *Journalism Practice*, 6(5–6), 648–658. <https://doi.org/10.1080/17512786.2012.667268>
- Vos, T., & Craft, S. (2017). The Discursive Construction of Journalistic Transparency. *Journalism Studies*, 18(12), 1505–1522.
<https://doi.org/10.1080/1461670X.2015.113>